

KAZDA

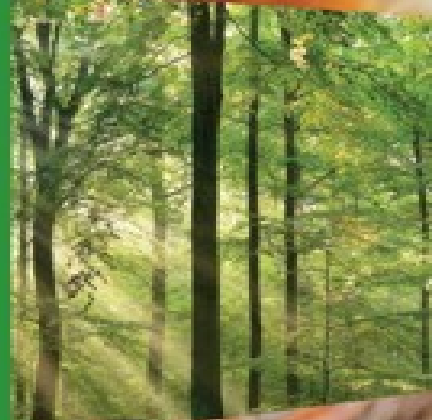
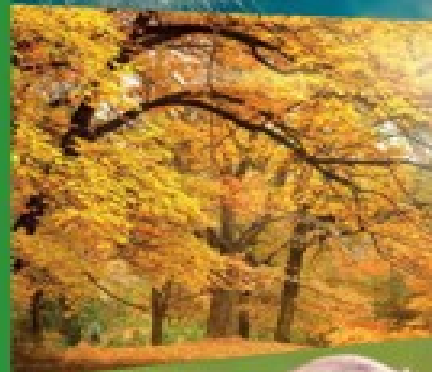
PETER

WOHLLEBEN

Les

NÁVOD K POUŽITÍ

autor bestselleru
**TAJNÝ
ŽIVOT STROMŮ**

Peter Wohlleben

Les – návod k použití

Elektronická kniha

Vydalo Nakladatelství KAZDA, s.r.o., v roce 2018

Nové sady 988/2

602 00 Brno

www.knihykazda.cz

info@knihykazda.cz

Tel. 728 672 169

Original title: Gebrauchsanweisung für den Wald

by Peter Wohlleben

© 2017 by Piper Verlag GmbH, München/Berlin.

Přeložila: Magdalena Havlová

Redigovala: Lenka Soukupová a Jana Veselá

Odpovědná redaktorka: Lenka Soukupová

Sazba a zhotovení obálky: Pavel Mahovský

Fotografie na obálce: Depositphotos.com

Počet stran: 216

ISBN 978-80-906819-2-7

1. vydání

Naše knihy dodávají na trh Euromedia – knižní distribuce, Pemic

Books, Kosmas

a Pavel Dobrovský – BETA.

Knihy lze zakoupit se slevou přímo u nakladatele

na www.knihykazda.cz nebo v knihkupectvích.

Vytvoření elektronické verze Dibuk, s.r.o., 2018

Návod k použití – pro les?

Když se mne z nakladatelství Piper zeptali, zda bych nechtěl napsat návod k použití lesa, okamžitě jsem pro tu myšlenku zahořel. Miluji les, který z velké části utvářel můj život. Vlastně jsem chtěl studovat biologii, poněvadž jsem podobně jako většina těch, kdo dnes opouštějí školy, nevěděl, jak se svou láskou k přírodě naložit v praxi. Moje matka tehdy objevila v novinách malý, nenápadný inzerát zemské lesní správy: hledali kandidáty pro denní studium lesnictví. Přihlásil jsem se, byl jsem přijat a následně strávil čtyři roky na praxi a v posluchárnách.

To, s čím jsem se setkal, se mým snům nepodobalo ani v nejmenším. Práce s těžkými stroji, které ničily lesní půdu, byla pouhou špičkou ledovce. Používání jedovatých kontaktních prostředků proti škůdcům, kácení těch nejstarších stromů (starých buků, které tolik miluji) – to vše se mi zdálo čím dál podivnější. Během studia mě učili, že jde výhradně o uchování zdraví lesů. Možná nad tím kroutíte hlavou, ale právě tohle dodnes věří tisíce studentů svým profesorům. Můj údiv nicméně přerostl v odpor a já nevěděl, jak mám s tímto postojem ještě několik dalších desetiletí pracovat.

V roce 1991 jsem však v obci Hümmel (region Eifel) našel takového majitele lesa, který rovněž hodlal jít ekologickou cestou. Společně jsme vybudovali lesní hospodářství, ve kterém se plánovaně propojily oblasti-rezervací s dalšími šetrně využívanými lesními plochami. A co bylo nejdůležitější: místní obyvatelstvo se mělo intenzivně zapojit. V tomto duchu jsem začal pořádat různé akce. Okrajově to byly tréninky přežití a stavba srubů, většinu nabídek tvořily výpravy do úžasného světa stromů. Pak jsem se zpravidla nevyhnul otázce, kde si lze všechny ty zajímavosti přečíst. Místo odpovědi jsem jenom krčil rameny, žádnou literaturu k danému tématu jsem totiž neznal. Poté, co mě moje žena opakovaně vybízela, abych pro návštěvníky přece jen alespoň něco málo napsal, jsem během dovolené v Laponsku dal dohromady jakéhosi „standardního

průvodce“. Rukopis jsem zaslal několika nakladatelstvím a ženě řekl: „Jestli to do konce roku nikdo nevezme, pak prostě neumím psát.“

Jak vidíte, všechno dopadlo jinak a já mám velkou radost z tohoto rozšíření svých aktivit. Teď mohu nadchnout mnohem víc lidí pro les, který se podle mého názoru příliš málo využívá. Nemyslím, co se produkce dřeva týče, s tou se to naopak dalekosáhle přehání. Jedná se o všechna ta malá a velká dobrodružství, která tam mezi stromy čekají na svoje aktéry. Chce to jen jedno: vydat se do lesů pěšky.

Cestou necestou

Znáte tu situaci? Jsme s dětmi v lese a najednou je hlučno. Buď si hrají na honěnou, nebo našly nějaké malé divoké zvířátko a touží svůj objev nahlas oznámit světu, případně křičí jen tak, samým potěšením. U dospělých se okamžitě spustí určitý reflex a přijde napomenutí: „Pst, nekřičte tolik!“

Proč vlastně? Skutečně to srnám a jelenům tak vadí, když lidé dělají rámus? Lesní zvěř má v zásadě ráda ticho, ale ne protože by byla na hluk citlivá. Když v korunách stromů řádí vichr nebo se spustí prudký liják, neslyší žádné další zvuky. Neregistruje tudíž ani blížící se vlky či rysy, a to může být pro jeleny a srnčí smrtelně nebezpečné. Proto milují bezvětrné a suché počasí, kdy se každé šlápnutí na praskající větvičku nese pěkně do daleka.

Lidský rámus zvěř nijak zvlášť nerozčiluje, protože se nerozléhá po celém lese, spíše vždycky přichází z jednoho směru. Velcí savci současně vědí, že jejich nejzavilejší likvidátor není na výpravě za kořistí: hlavní hrozbou jsme totiž my lidé, coby lovci.

Rysi a vlci se sice pomalu navracejí do našich krajů, jejich predátorští kolegové v zeleném je však svým počtem tisícinásobně převyšují. Není divu, že se strach naší divé zvěře koncentruje hlavně na tvory dvounohé. Když si na stezce vesele prozpěvujeme nebo se nahlas bavíme, tak tím vlastně signalizujeme, že právě teď na lovu nejsme. Tak to chápe dokonce i extrémně plachá divoká kočka. I na ni se pořádaly hony, protože byla v podezření, že trhá srny. Srny? Kočka divoká sice není příbuzná s kočkou domácí, avšak až na minimální velikostní rozdíly se jí podobá. Můžete si představit, že by ozdoba našich světnic pozřela jezevčíka? Na to jsou její malé zoubky příliš krátké a tlama se nedokáže otevřít tak široce, aby zvěře jeho velikosti udržela. Zmíněná fáma se však mezi lovci po staletí udržovala, což znamenalo nelítostné pronásledování tygrované šelmičky. Její plachosti se tedy nemůžeme divit.

V lidech, kteří se halasně ubírají lesem, však ani ona – stejně jako ostatní druhy zvířat – žádnou hrozbu nespátřuje. Jednou jsem v lednu prováděl skupinu návštěvníků zasněženým starým bukovým lesem. Chtěli si prohlédnout Háj klidu, vzpomínkový les, kam se pohřbívají urny. Poté, co jsme se tam asi hodinu zdrželi a pak zamířili zpět na parkoviště, jsem zjistil, že jsem si kdesi pod stromem zapomněl batoh. Praktikant, který mne doprovázel, se nabídl, že se pro něj vrátí. Když se po patnácti minutách zas objevil, byl velmi rozrušený. Zahlédl divokou kočku, která pokojně přecházela přes cestu. Zvíře patrně v blízkosti vyčkávalo, až ten dobře naladěný a zaujatě komunikující hlouček starý les opustí. Něco podobného jsem o rok později zažil jednoho horkého červencového dne na témže parkovišti. Opřen o terénní vůz jsem se bavil se svým kolegou, když tu si to divoká kočka v padesátimetrové vzdálenosti od nás naprosto klidně šinula přes vjezd z jedné části lesa do druhé. Blízká vozovka jí patrně nevadila, což ukazuje, že se její plachost vztahuje spíše na ztichlé jedince, co číhají v nízkém porostu. Suma sumárum: hluk v lese nikomu nevádí, a rámusení dětí už vůbec ne. Vlastně – tady se musím opravit – nevádí tamním zvířatům, ale spíš některým dospělým jedincům druhu homo sapiens.

Jít křížem krážem, to má určitý nádech neomezené svobody, kterou si většinou spojujeme s cizími zeměmi. Mám rád liduprázdné krajiny na jihozápadě USA. Ne snad proto, že bych se stranil lidí – okouzliliy mne ty nekonečné dálky. Zatímco v Evropě pohled směřující do dále narazí leda tak na stožáry vysokého napětí, dálnice či sídliště, může se v Novém Mexiku, Arizoně či Utahu zrak téměř bez konce kochat lesy a horami.

To ale pouze a jenom zrak. Cesta mimo veřejné silnice je totiž ve většině případů zatarasená, a to téměř doslova. Při okružní cestě jihozápadem nás na stovkách kilometrů provázelo vpravo i vlevo od silnice drátěné pletivo, které jakýkoli pocit svobody zadusilo v zárodku. Často byly oploceny písek a skály – jako kdyby se zrovna tam dalo něco uloupit; půda v soukromém vlastnictví (a že jí je tam požehnaně) není veřejně přístupná, jak opakovaně hlásají viditelně umístěné tabulky.

Teprve po návratu do Německa mi došlo, jaké možnosti se každému návštěvníkovi lesa nabízejí tady. Volně k dispozici jsou nejen veškeré cesty, nýbrž hned celá plocha. Kdykoli se zatoužíte prodírat mlázím – prosím! Nikdo vám v tom nemůže bránit, pokud zrovna nebudete v některé z těch

mála lokalit, které tvoří výjimku. V chráněných krajinných oblastech, národních parcích a menších lesích se zvláštním určením se většinou setkáme s příkazem pohybovat se výhradně po cestách, to znamená neopouštět označené trasy. Taková místa ale tvoří jen několik málo procent celkové lesní plochy a vzhledem k tomu, že se na jejich specifika vždycky důrazně upozorňuje, můžete za běžných okolností stěží pochybit. Dalšími výjimkami jsou čerstvě vysázené kultury s mladými stromky, zvláště pokud jsou oplocené. I když to určitě velice svádí, abychom plot přešli a zkrátili si tak cestu, raději to celé pěkně obejděte.

Areály, kde se právě kácí, by také měly zůstat tabu. Tam, kde řvou motorové pily a těžký lesní kombajn, je to životu nebezpečné. Místo, kam dopadne strom, dlouhý až čtyřicet metrů, se stěží dá úplně přesně odhadnout. Výhled na blížící se osoby navíc často zakrývá křoví. Proto se už stovky metrů před místem prořezávek umísťují cedulky s varováním, anebo červenobílá páska raději hned celou oblast uzavře. Převážná většina lesů však žádná taková omezení nemá, takže se jimi klidně můžete nechat pohltit. To však platí jenom pro pěší. Cyklisté a jezdci na koních se musejí držet cest a pro ostatní dopravní prostředky je les tak jako tak zcela uzavřen.

Jak se tedy správně chodí křížem krážem? Nejvhodnější jsou k tomu listnaté lesy. Půda tam zpravidla nebývá ničím porostlá a ani větve na kmenech nám nepřekázejí. V jehličnatých lesích, hlavně tam, kde jsou stromy vysázeny velmi hustě, to vypadá jinak. Odumřelé spodní větve sousedících smrků, borovic a douglasek se navzájem proplétají jako natažené ruce a brání nám tak v pohybu. Na takových místech jsem někdy dokonce chodil pozadu, abych se jimi silou prodral. Větve tak alespoň nebičují obličej nebo, což by bylo ještě horší, nepíchají do očí. Listnatý les je v tomhle směru mnohem vlídnější. Jakmile se pod stromy objeví tráva, měli byste se jí vyhnout velkým obloukem. Ranní rosa nebo zachycené kapky deště vám v mžiku promáčí obuv a ani speciální membrány, všité do bot, vlhkost v takovém prostředí natrvalo neodpudí.

Skutečnou výzvou je ostružiní. Samozřejmě nikoliv plody, většinou totiž narazíte na úpony, které se do sebe zaháknou a místy tak tvoří až metr vysoké zátarasy. Pokud je chcete překonat, musíte chodit jako čáp. Sešlápněte první šlahoun k zemi a pevně na něm stůjte, aby byl dostatečně zatížený. Druhou, volnou nohou udělejte následující krok k dalšímu úponu.

Vypadá to směšně, většinou ale naštěstí nebývá nablízku žádný pozorovatel. Když příliš spěcháte nebo se vám třeba nechce takhle podivně chodit, může se stát, že vás šlahoun vyloženě polapí. Je jako laso, které se stahuje, takže se z nedobrovolného objetí jen stěží vyprostíte a další krok pak nezřídka končí pádem do trní – jauvajs!

Nebezpečí pádu hrozí i při chůzi strmou strání. Ne, že byste se snad nedokázali udržet na nohou – zrada číhá pod listím či sněhem. Jsou to odumřelé větve, jejichž kůra už zetlela. Většinou kopírují sklon svahu, leží směrem shora dolů. Když na takovou větev stoupnete, noha se po ní smekne jako po skluzavce. Mně se to, jakkoli bych měl být dávno poučen, stalo už mnohokrát. V momentě, kdy zaregistruji, na co jsem vlastně šlápl, bývá už většinou pozdě. Zakolísám, zašermuji rukama a jak dlouhý tak široký letím k zemi. Pokud o nějakém strmém úseku zapochybujete, za vlhka byste se mu měli raději vyhnout. Dobrý způsob, jak se pohybovat po horských svazích, jsou stezky zvěře. Protože zvířata mívají stejné problémy jako lidé, chodívají pouze po prošlapaných, tedy rovných cestách. Ty jsou sice úzké, jejich šířka zpravidla nepřekračuje třicet centimetrů, pro bezpečnou chůzi to však stačí. Po dlouhých svazích se takové stezky táhnou paralelně v pravidelných odstupech, takže když se potřebujete dostat víc dolů nebo odbočit, tak prostě sejděte o jednu či dvě stezky níž a s důvěrou následujte stopy zvěře.

Když už dorazíte do údolí, nezřídka potřebujete i přes potok. Boty dosud zůstaly suché a na tom by se nemělo nic měnit. Když chodíte necestou, zkoušíte zpravidla přeskočit z jednoho břehu na druhý. Zdá se to snadné, tyto malé vodní toky často nebývají širší než metr. Takový skok by měl vlastně zvládnout – a většinou také zvládne – každý. Nikdo nám ale nezaručí, že přistaneme na suchu. Právě potoky, jejichž břehy jsou ploché, je dokážou tak podmáčet, že vznikají malé bažiny. Skok tak nezřídka končí v blátě, které pak – vlhké a studené – nateče shora do bot. Takže, jak tomu předejít?

Nejprve byste si měli najít místo, kde jsou břehy strmější. Je tam větší šance, že pod povrchem bude mnoho kamení. Lepší vyhlídky, že boty zůstanou čisté a nohy suché, slibuje i blízkost stromů. A nakonec – snad úplně nejjednodušší je, když hloubka potoka nepřesahuje výšku vaší obuvi a navíc jsou vidět kameny – pak neváhejte a rovnou do vody! V průběhu času se tyto kameny proudem zcela očistily od bahna a zpravidla spočívají

v zemi stejně pevně jako dlažba na pěší zóně. No dobrá, ne tak docela, někdy přece jen bývají trochu klzké. Ale při mých pochůzkách v revíru se mi ještě nestalo, že bych se zabořil v korytě potoka. Spíš jsem vždycky zabředl do měkkého, bahnitého břehu. Jediné malé nebezpečí spočívá v tom, že neodhadneme hloubku, ale i pak jsme jenom mokří a ne špinaví.

Bláto a bahno jsou za špatného počasí vždycky problém. Obuv je samozřejmě stavěna na tvrdé podmínky, kdo by ale chtěl čistit zbytečně zablácenou kůži? Nehledě na to, že když máme smůlu a zapadneme příliš hluboko, tak se nám nějaká ta břečka do bot dostane. Proto je třeba snížit tlak boty tím, že zvětšíte nášlapnou plochu – pomohou kupříkladu větve na zemi. Když na ně stoupnete, vaše váha se rozloží – avšak dejte pozor, aby dřevo nebylo příliš ztrouchnivělé. Jinak v něm zapraská a vy se chtě nechtě octnete o poschodí níž.

Větve se také všude neválejí, častější jsou chomáčky trávy. Každý takový malý polštářek vystupuje jako ostrov z bahna a je překvapivě stabilní. Když budete postupovat od ostrůvku k ostrůvku, dostanete se suchou nohou na druhou stranu. To ovšem platí pouze pro skutečné potůčky, v žádném případě pro bažiny. Tam je tráva usazená v houbovitém rašeliništním mechu a ztrácí na stabilitě s každým dalším krokem, který si v takovém terénu troufnete udělat.

A co když nechcete chodit cestou necestou? Pohyb křovím a nízkým porostem neskýtá jen výhody. Pokud putujete ve dvojici a chcete si popovídat, tak se chůze mimo cesty nedoporučuje. Zpravidla totiž narazíme jen na úzké schůdné stezky, takže brzy kráčíme husím pochodem a konverzace se stává jaksi jednoslabičnou. Určitý odstup je namístě i kvůli odhrnutým větvím, které se vrací do původní polohy, a ani tohle komunikaci neprospívá.

A vůbec – proč by vlastně měly být cesty nudné? Dá se na nich objevit spousta věcí. Například stopy těžkých strojů. Samozřejmě nás může ukrutně naštvat, když se procházíme čerstvě prokáčenými lesy a nejkrásnější cesty tonou v blátě. Není to drzost, že se výletníci musí po kotníky brodit bahnem jenom proto, že komerční lesní hospodářství bezohledně těží dřevo? Dokážu pochopit obě strany, to znamená i majitele lesů. Cesty se totiž až na nepatrné výjimky buďtovaly skutečně jenom proto, aby se pokácené kmeny daly nákladním autem odvézt k nejbližší pile. Brát ohled na ty, kdo chtějí v lese odpočívat, si jejich profesní

uživatelé nemohou dovolit a pro těžkou techniku jsou i blátivé vozovky pořád ještě dost dobré. Dříve se dřevo poráželo pouze v zimě a sváželo výhradně za suchého či mrazivého počasí. V dobách klimatických změn je však chladné roční období většinou jen deštivé a s teplotami kolem nuly.

V mém revíru tak často dochází k situacím, v nichž prohrávají všichni. S odvozem dřeva končíme většinou už na podzim, protože v trvalé mlžné šedi jsou všechny cesty rozmáčené. Naše naděje, že snad přece jenom na pár dní udeří mráz, takže trasy vytvrdnou, se naplní jen málokdy. Mezitím dřevo napadnou houby a jeho kvalita soustavně klesá, takže se potenciální kupci právem obávají velkých finančních ztrát. Nejpozději v březnu, když některé kmeny už celý půlrok leží v lese, se musí začít vozit, než se zboží nadobro zkaží. Cesty se rozbahní a jejich následná údržba je náročná.

Moji návštěvníci mi často líčí, jak bývají v jiných lesích neurvale omezováni, pokud tam chtějí trávit svůj volný čas. Většinou se jedná o starší pány v zeleném, kteří se vyklánějí ze svého džípu a vykřikují různé zákazy. V případě pochybností si vždycky nechte ukázat průkaz. Ten zpravidla nemívají, poněvadž jsou to myslivci, kteří pomáhají nájemci místní honitby. Jejich zelený štítek s nápisem „Honební stráž“, který se tak pěkně vyjímá za čelním sklem, vypadá úředně. Každý si jej ale může objednat na internetu a dát do auta, stejně jako cedulky, na nichž jsou vytištěna slova „Hospodářství“ nebo „Lesnictví“ a tak podobně. Mají vlastně pouze ozřejmit, že je dotyčný jedinec oprávněn jezdit osobním vozidlem po lesních cestách. Skutečně úřední jsou pouze štítky s nápisem „Les“ či „Lesní správa“, opatřené příslušným zemským či městským znakem. V těchto vozidlech sedí lesníci, kteří jsou schopni a povinni se náležitě prokázat. Dotyční kolegové vandrovníky zpravidla nekontrolují a decentně se drží v pozadí.

S mnohými lovci to nicméně vypadá jinak. Je k vzteku, když sedí za večera na posedu a najednou se přihrne nějaký pozdní návštěvník s pokud možno volně pobíhajícím psem. Pak je veškerá snaha na nic a není divu, že nimrod slézá jaksepatří rozladěn. Spustit pro odreagování nějakou rádobu policejní akci proti narušiteli je nicméně nezákonné. Kdo by se ale taky chtěl stavět na odpor běsnící osobě, která je ozbrojená? Takže je vždycky lepší si prostě zapamatovat číslo auta a zatroubit na ústup. Pokud by ale byl verbální útok příliš prudký a vašemu protivníkovi při tom visela

puška na rameni (nebo ji vzal dokonce do ruky), tak pořád ještě můžete podat trestní oznámení pro nátlak, vyhrožování a omezování osobní svobody.

Vyšší stopařská

Když začne sněžit, potěší mne to hned dvojnásob: zaprvé mám rád pořádné zimy, kdy mohu v těžkých holínkách kráčet bělostnou nádherou, a za druhé se mi odhalí mnohá tajemství. Alespoň ta, která se týkají zvěře, jejíž stopy jsou rázem velmi zřetelné. Avšak není sněžení jako sněžení. Prvotní vpád zimní sezony bývá ke stopařům z nejtědřejších. Zvířata ještě nejsou v chladovém režimu a potulují se po okolí mnohem aktivněji než za déletrvajících mrazivých období. Svou objevitelskou výpravu zahajte nejlépe hned ráno, protože v poledním slunci stopy roztávají a ostrý vítr je zas může zavát ledovými krystaly, takže se dají těžko rozeznat. Vezměte si s sebou fotoaparát a zvěčňte všechny svoje nálezy, abyste je doma mohli za pomoci příslušné literatury či webových stránek pohodlně identifikovat.

V létě vám bývá zvlášť nápomocná jemná vrstvička bláta na cestách či kolem nich. Tlapky a kopytka se do ní otiskují jako pečeti do vosku. Krom toho můžete zhruba určit, jak je to asi dlouho, co tudy dotyčné zvíře procházelo. Rozhodující jsou poslední prudké deště. Ty stopy smývají, nebo alespoň narušují jejich ostré kontury, takže se dají poznat jen přibližně. Pokud například předevcírem přšlo a vy najdete ostře vyrýsovanou srnčí stopu, pak zvíře, které ji zanechalo, tuto trasu zvolilo maximálně před dvěma dny.

Zvlášť vzrušující je, když najdeme vlčí stopy. Můj první nález tohoto druhu byl vlisován do uschlého bláta jedné cesty ve Švédsku. S rodinou jsme cestovali podél norské hranice – s kánoí. Kánoe a vlčí stopy? Protože tohle vodácké putování vedlo po řetězci jezer, byla tu a tam nutná takzvaná „portáž“. To znamená, že se kánoe vyloží, vyzvedne z vody a upevní na podvozek se dvěma koly. Pak se do ní naskládají zavazadla a následně jsme se už museli pěkně kilometr po kilometru probíjovat po mlčenlivých lesních stezkách tamní pahorkatinou.

Nezbytné přestávky v těchto útrapách, kdy se zrak samým vyčerpáním klopil k zemi, nám nadělily první opravdové vlčí stopy. V těchto oblastech

se nevyskytovali žádní jiní chodci, zato tam ale tehdy žila nejpočetnější vlčí populace ve Švédsku. Cítili jsme se bohatě obdarováni a s novou energií jsme sunuli svou kánoi k dalším vodám.

Proč jsem se zmiňoval o chodcích? Ti s sebou často mívají psy, čímž se hledání stop notně znesnadní. Psi a vlci jsou navzájem úzce spřízněni, takže mají velice podobné otisky tlap. Ani já bych si asi netroufal tvrdit, že vždycky dokážu rozeznat vlka od velkého psa. Samozřejmě existují určitá vodítka, z nichž nejdůležitější je zpravodajství. Protože všude trůní za večera lovci na svých posedech, je každý vlk okamžitě nahlášen a nejpozději nazítří se o jeho spatření mluví v médiích. Vlčí stopy v krajích, v nichž dosud nejsou žádné ověřené zprávy o spatření vlka, lze asi přisoudit spíše jeho domestikovanému příbuzenstvu. Ve „vlčích“ revírech je namístě se pozorně dívat. Na rozdíl od psů vlci „čárují“, to znamená, že otisky jejich tlap jsou seřazeny do přímky. Tato zvířata navíc kladou zadní tlapy do stop předních končetin. Pro jistotu byste ještě měli prohlédnout okolí stopy vpravo a vlevo: pokud pochází od psa, mohly by být po dešti v blátivém terénu znatelné i otisky bot jeho majitele.

Pokud najdete exkrementy, dá se rozdíl vlk/pes určit spolehlivěji. Domácí zvíře se většinou živí potravou z konzervy či sáčku, takže po sobě zanechává jednolitou hnědou hmotu bez struktur. U vlků oproti tomu poznáte, jaká zvířata pozřeli. Vápenaté zbytky kostí se mísí s chlupy, často černými, které pocházejí z divokých prasat. Jestliže si nejste jisti, můžete svůj nález zabalit do plastového sáčku a odeslat poradci, který jej nechá náležitě prozkoumat.

Stopy další z našich šelem, rysa, jsou jednoznačné. Tak velké kočičí tlapy jsou nezaměnitelné. Pokud by se přece jen vyskytly pochybnosti, pomůže symetrie: psí a vlčí stopy jsou, jestliže vedeme mezi středními prsty pomyslnou čáru, uspořádány zrcadlově, u rysa je kresba poněkud vychýlená. U velikých koček navíc málokdy vidíme otisky drápů, zatímco vlk a spol. svoje drápy (či snad, korektně řečeno, nehty) zpravidla rovněž vtlačují do bláta. V případě, že se po okolí potuluje rys, mohla by s identifikací pomoci vaše kočka. Jeden kolega z regionu Falcký les mi vyprávěl, že si jeho pokojový tygr netroufne ani vyjít z domu, jakmile se v prostoru vyskytne respekt nahánějící divoká přízeň. Tento indikátor je naprosto spolehlivý.

Zatímco rysí a vlčí otisky už představují určitou výhru ve stopařské

loterii, jsou stopy lišek spíše cenou útěchy. Můžete se na nich nicméně naučit rozlišovat je od pečetí malých psů. Liška totiž běhá podobně jako její velký divoký bratr. Čáruje, to znamená, zanechává dlouhou, rovnou linii stop. Na rozdíl od psa spodní hrbolk tlapky nezasahuje do otisknutých bříšek prstů, takže se stopa jeví spíše jako podlouhlá.

Přítomnost lišek prozradí i jejich nory. Sice neleží přímo u turistických cest, avšak když se při hledání hub budete prodírat houštím, možná na takovou jeskyni narazíte. Většinou je tam několik vchodů a východů, vyhrabaných ve svahu. Zda se ještě používají, to nám ukážou čerstvé škrábance a nepřítomnost vegetace na vyházené zemině.

Tento příbytek může ovšem využívat i někdo jiný – jezevec. Rozlišení je obtížné, pokud chybí otisky tlap (pak by to bylo snadné; stopy jezevce vypadají jako malé medvědí stopy s drápy obrácenými dopředu). Jezevci hrabou intenzivněji než lišky a vrší tím pádem před norou i více zeminy, v níž je znatelný žlábek, vzniklý tím, jak obyvatel vchází a vychází stále touž cestou. Ve žlábků bývá někdy nashromážděn „polštářový“ materiál, který později poslouží k tomu, aby rezidence byla náležitě pohodlná. Na rozdíl od lišek, které svoje exkrementy trouší všude, si jezevci zřizují řádné toalety. Tam chodí „na velkou“, což je patřičně cítit. A aby toho nebylo dost, specifickým oděrem si značkují i svůj revír. Tam, kde nám to markantně „zavání“, máme tedy spíše co činit s jezevcem. Aby to ale bylo ještě komplikovanější, přebývají nezřídka v jednom a též jeskynním systému různé druhy zvěře současně: jezevci, lišky a psíci mývalovití. A i když třeba obyvatele nedokážete identifikovat, pořád jde o zajímavý objev. Takové nory se totiž mohou užívat po celá staletí a být stejně staré jako hrázděné domy v historických centrech našich měst.

Stopy, exkrementy a nory jsou pouze některými z možných orientačních bodů. Divoká prasata se rozhodně netají tím, kde se ráčila bahnit. Po osvěžující koupeli v kališti (kde leckdy zůstanou dokonce i otisky ležících zvířat) se drbou u takzvaných „třecích stromů“. Přitom se neodírají jen zaschlý škráloup, nýbrž i chlupy, které pak ulpívají ve skulinách kůry. Cestou k těmto stromům ze zvířat na rostliny stříkají kapky v barvě jílů, které nám podobně jako kamínky Jeníčkovi a Mařence v pohádce „O perníkové chaloupce“ ukazují, kudy se divočáci ubírali.

Některá znamení upozorňují na zvěř jemnějším způsobem. Zjara klíčí ve starých bukových lesích bukvice. Semenáčky vypadají se svými prvními

lístky jako malí motýlci, kteří opatrně rozevírají svá křídla. Někdy jich najednou ze země vyrazí celý chomáč. Jak je to ale možné? Bukvice jsou těžké a padají, vítr nevítr, vždycky pěkně přímo dolů pod svůj mateřský strom. Když to vezmeme statisticky, měly by vzcházet hezky pravidelně kolem kmene. Dobrá, dejme tomu, že se občas dvě nebo tři ocitnou na tomtéž místě, ale hned deset nebo i víc? Ne, tady není ve hře náhoda, nýbrž veverka či ještě častěji myši. Na podzim si tady uložily svoje zimní zásoby, aby se pod sněžným příkrovem mohly v pohodě krmit olejnatými semínky. Celá kytice, tvořená semenáčky, věští menší drama: v zimě tudy nejspíš táhla hladová liška, která ráda vzala zavděk pilnou myšičkou. Zásoby malého hlodavce tak zůstaly opuštěny v zemi a mohly tak zjara vyrazit. Můžeme to samozřejmě vidět i z opačné perspektivy: liška osvobodila embrya stromů od jejich požírače a zajistila jim tak přežití.

Na stromy jsou vysazení také datlové. V nich si budují své dutiny a zdaleka se neomezují jen na exempláře zasažené hnilobou. Protože kdo by také chtěl mít nestabilní příbytek? Předmětem zájmu nezřídka bývají zcela zdravé stromy, a aby z tvrdého dřeva tolik nebolela hlava, tak se dlabě po etapách. V mezidobích, která mohou někdy trvat až několik měsíců, staveniště osídlí houby a dřevo tak trochu rozloží, takže je poddajnější. Datlové ale mají ještě i jiné potřeby. Zjara si rádi dopřávají stoupajících šťáv, které obsahují cukr. V tomto ohledu mají v oblibě zvláště mladé duby – vyklovávají do kůry asi desetcentimetrové řady malých dírek, kde poté olizují vytékající šťávu. Stromu to skoro neuškodí, na pár dalších desetiletí mu ale na borce zůstane památka v podobě „ozdobných jizev“.

Méně bolestivé bývá, když se ptáci shánějí po hmyzu. Pak totiž napadají stromy, až když jsou mrtvé nebo přinejmenším tak nemocné, že se blíží jejich konec. V létě, když má konjunkturu kůrovec, nám datlové jasně ukážou, které ze stromů mu padly za oběť. Všude tam, kde se pod kůrou svíjejí šavnatí bílí červi (potomstvo kůrovce), ptáci klovaj a rýpou tak dlouho, dokud neukořistí většinu lahodné krmě. Během této slavnostní hostiny se plošně odlupuje kůra a prosvítající dřevo vám už zdáli signalizuje, kolik uhodilo.

Pro datly jsou nicméně dostatečně atraktivní i odumřelé kmeny, které na zemi v soumrákném přívitu pomalu trouchnivějí. Svá vajíčka do nich klade víc než tisíc druhů hmyzu. Bledé larvy se často roky prohryzávají

drolícím se dřevem, než se zakuklí, aby potom mohly třeba jen pouhých pár týdnů prozkoumávat svět coby brouci. „Datlí spižírnu“ zvlášť snadno objevíte v zimě, kdy nikde nejsou žádní volně se pohybující mravenci a létající hmyz, skrytý pod loupající se borkou, upadá do zimního spánku. Datlové v nouzi nepohrdnou mrtvým dřevem, z něhož vyklovávají dlouhé, světlé třísky. Hluboko uvnitř je larvy, bohaté na bílkoviny, odškodní za jejich těžkou práci. Tam, kde bylo skutečně co brát, se válejí po zemi zcela rozcupované kusy odumřelého dřeva.

Další kategorii stop lze spíše označit jako pozůstatky, avšak jedna událost, k níž došlo v blízkosti naší hájovny, mi připomíná, že i ony patří do tohoto návodu k použití. V polední pauze jsem usedl na pohovku a právě se zakousl do chleba se sýrem, když můj zrak zabloudil ven a ulpěl na sněhových vločkách. Ty se hebce snášely k zemi – až příliš hebce. Při bližším pohledu se ukázalo, že jde o peříčka. Brzy bylo jasné, kdo nám tenhle dárek nadělil: byla to sojka, která právě s gustem oškubávala sýkorku, aby si pochutnala na jejím mase.

Takové malé tragédie se pod zeleným příkrovem stromů odehrávají velmi často; mezi zvířaty je celá řada lovců zaměřených na ptáky. Třeba takové veverky, kuny a lišky, abychom jmenovali alespoň část takto orientovaných savců. Mezi samotnými opeřenci jsou to krkavcovití ptáci, tedy straky, sojky, vrány a krkavci, k tomu druhy sov jako třeba puštík obecný nebo výr, a samozřejmě dravci – krahujec či jestřáb. Typické oškubání poznáte podle hromádky peří, kterou jste dost možná našli na pařezu. Zvířata, jak se zdá, rovněž s oblibou provozují svoji řezničinu u stolů. Kdo přesně se na místě věnoval krvavému řemeslu, poznáte stěží. Dá se ale zjistit, zda to byl savec nebo pták. Opeřenci jak známo nemají zuby a zatímco například liška zvlášť tuhá brka prostě překousne, draví ptáci je vytrhávají vcelku. Tam, kde zobák pero uchopil, je často vidět vrub nebo zlom.

Stopování můžeme ale pojmout i zcela jinak. Co takhle namísto zvířecích tras sledovat ty lidské? Koneckonců to jsou ta nejčastější znamení, která můžete při procházce lesem najít, a navíc je zábavné zahrát si tak trochu na detektiva. Třeba louže se velmi hodí, když zjišťujete, kdy po cestě jelo poslední vozidlo. Jestliže je voda ještě kalná, k jízdě rozhodně došlo týž den, mnohdy od ní neuplynula ani hodina. Jednoduchá stopa pneumatiky prozradí džíp, dvojitá nákladní vůz se dřevem. Široký, hrubý profil nám

odhalí průjezd těžebního stroje, který buď kácel stromy, nebo je dopravoval k cestě. Sledovat stopy jiných může být opravdu napínavé.